

Т. В. Дорошенко (Чернівці)

НАРОДНА ПІСНЯ — ШЛЯХ ДО ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Духовність — синтетичне поняття, що включає високі моральні принципи, справжню інтелігентність, душевну щедрість, готовність до співчуття, чуйне сприйняття краси.

Найважливішим показником, основою духовності особистості є, на нашу думку, ступінь освоєння нею етичних і естетичних цінностей.

Споконвічно духовність була притаманна українському народу, що відчував себе часткою природи, наділяв природні явища людськими рисами. На жаль, однією з характерних рис сьогодення є глибокий дефіцит духовності: гуманізму й справедливості, розумності й совісності, колективізму й працелюбства, справжнього патріотизму й інтернаціоналізму.

Актуальною в сучасних умовах стає проблема духовного розвитку підрастаючого покоління засобами мистецтва, внаслідок чого людина наближається до гармонії, внутрішньої культури, духовного багатства. Збагачуючи розум, гуманізуючи людські почуття, мистецтво розвиває конструктивно-творчі сили і прагнення людини, пробуджує у неї жагу творення, самореалізації, забезпечує наступність поколінь — запоруку духовного безсмертя творчої особистості.

Неповторна гармонія людини і оточуючого світу знайшла втілення в своєрідній філософії народу — народній творчості. Народна творчість — художнє відображення життя та побуту народу, його соціальних, моральних та естетичних поглядів. Будучи колективним художнім здобутком, фольклор вибирає в себе мудрість, знання народу, його трудовий і соціальний досвід. Кожне його слово — змістовне, широчердечне, правдиве — зазнало випробування долею й досвідом багатьох людей, цілих поколінь, переказуючись від старшого молодшому, пропагуючи високі норми та естетичні ідеали. Все це свідчить про можливість використання творів народної творчості в процесі виховання, духовного розвитку підрастаючих поколінь.

Вказуючи на необхідність використання фольклору в вихованні, К. Д. Ушинський писав: «Є один тільки спільний для всіх природний нахил, на який завжди може розраховувати виховання: це те, що ми називаємо народністю.

Як нема людини без самолюбства, так нема людини й без любові до вітчизни, і ця любов дає вихованню правильний ключ до серця людини й могутню опору для боротьби з його поганими природними, особистими, сімейними нахилами» (Ушинський К. Д. О народності в общественном воспитании) Собр. соч. — Т. 2. — М.-Л.: АПН РСФСР, 1948, — С. 69—166, с. 160).

Значне місце в скарбниці народної творчості належить музичному фольклору, що знайшов своє найбільш повне вираження в єдності мелодії зі словом — пісні. В умовах відродження національної культури народна пісня, що корінням своїм сягає в товщу народного життя, несе в собі велику виховну силу. В ній завжди відчутне прагнення втілювати моральний ідеал певної епохи, нації, класу. В центрі пісні — людина у всьому багатстві своїх прекрасних моральних якостей, тому народна пісня переходячи з вуст в уста, від покоління до покоління, вчила чистоті почуттів, мужності й доброти. Українська народна пісня тісно пов'язана з духовним життям українського народу, як його найсильніший вираз. «Чому ми стоїмо за народну саме пісню і в школі, і вдома, і взагалі у народному вихованні? Та тому, що ми не бажано нівечити дитячої природи... тому, нарешті, що за силою виховного впливу ніщо не може зрівнятися з рідною нам народною піснею» (Миропольський С. И. Народная песня в воспитании) (Беседа, 1972. — № 10. — С. 268—284, с. 273—274).

Залучення до духовних багатств (звичаїв, традицій, моральних норм, народної мудрості) через народну пісню на всіх етапах розвитку людства входило складовою частиною в загальне виховання підрастаючого покоління.

Різним аспектам впливу пісенного фольклору на процес виховання особистості присвячені роботи педагогів, психологів, мистецтвознавців О. А. Апраксіної, Б. В. Асаф'єва, Н. О. Ветлугіної, П. С. Гуревич, П. О. Козицького, К. Г. Стеценко, В. М. Шацької та ін.

У сучасних умовах загострення проблеми використання фольклору в музичному вихованні дітей зумовлено тим, що народна пісня майже зникла з побуту, особливо міського, її пропаганда звелася здебільшого до сценічних форм, народні традиції у більшості регіонів республіки забулися.

Численні дослідження з питань музично-естетичного виховання дітей (М. Г. Бочко, В. М. Золочевський, Г. В. Ко-

нькова, Ю. Б. Мандрик, В. Л. Хоменко, В. І. Шпак та ін.) показали, що часто падіння у школярів інтересу до народної пісні знижує емоційну чутливість, наслідком чого є відсутність уміння цінувати твори професійних композиторів, які у своїй більшості спираються на народну музику.

Соціологічні дослідження та досвід роботи автора в школі свідчать, що ставлення учнів до народної пісні визначається здебільшого засобами масової музичної комунікації. Діти не вміють розібратись, чому їм подобається чи не подобається народна пісня, підсвідомо віддають перевагу жартівливим та ліричним пісням, які мають ритмо-танцювальну основу. Вони слабо розрізняють особливості поетичної та музичної виразності народної пісні, погано розуміють її образний зміст.

На наш погляд, однією з причин цього є відсутність у дітей навичок сприймання поетичної основи народної пісні, за допомогою якої народ висловлює свої думки й почуття. Українська народна пісня репрезентує неосяжні взірці чисто народної мови високого поетичного гатунку. Співучість української народної мови ґрунтується на багатстві виражальних засобів — порівнянь, алегорій, метафор, епітетів засобів пісенної символіки (сокола, зіроньки, голуба, коршун, калини). Доступність розуміння художнього образу забезпечується чітким розподілом у пісні понять добра й зла, використанням художніх прийомів і засобів при зображенні подій, душевного стану героїв, що дає можливість уявно порівнювати їх, виражати своє ставлення до образного змісту пісні.

Відбір засобів народної пісні (мелодика, ритм, лад, темброві барви) відзеркалює природні якості українського народу, який у музиці з найбільшою безпосередністю відкриває свою душу, свою палку вдачу.

Музична мова, мелодика народних пісень — високопоетичні й виразні. В них немає нічого зайвого, беззмістовного. Мелодії кращих українських народних пісень є наслідком послідовного відбору й удосконалення багатьма поколіннями народних співців найбільш виразних типових мелодичних зворотів та інновацій.

Як відомо, природа народної пісні як художнього твору має свою унікальну специфіку, яка полягає в органічній єдності слова й мелодії. Завдяки наявності у пісні поетичного слова, вона набагато більше, ніж будь-який жанр поетичної творчості, звернена безпосередньо до емоційного світу лю-

дини, її почуттів, а через них — до думки й свідомості. Поетичний текст пісні надає мелодії смислової ясності, безпосередньо фіксує увагу на тій події, про яку співається у творі. Образ героя визначає засоби розкриття його характеру, але разом з тим, сам визначається ними, і в цьому заключається цілісність твору, сила його ідейно-емоційного впливу на особистість дитини. Така відповідність, взаємодія виражальних засобів породжує у процесі сприймання пісні емоційно-асоціативний зв'язок, надає їй єдиний емоційний тон, певний характер, жанрову своєрідність, сприяє найбільш повному осмисленню ідейно-художнього задуму.

Формування навичок музичного сприймання виражальних засобів української народної пісні — складний і багатограничний процес, який доцільно починати у молодшому шкільному віці, оскільки він є тим важливим і своєрідним періодом у загальному розвитку дитини, що впливає на подальше формування її фізичних, розумових та художньо-творчих здібностей.

Підкреслимо, що значна кількість творів дитячого фольклору має ознаки, що характеризують специфіку дитячої творчості: безпосередність, емоційність, потяг до три слів та звуками, загадковість, таємничість. Такі пісні захоплюють яскравими поетичними образами, сприяють безумінню красивого й потворного, збагачують знання про людське життя.

Головним принципом відображення життя у творах народної музично-поетичної творчості є різке протиставлення добра й зла, завдяки чому образи завжди близькі та посильні для сприйняття дитини, вона без ускладнення може висловити своє емоційне ставлення до них, оцінити поведінку героїв, бачити прекрасне у людських взаєминах. Не випадково, що в піснях усіх часів і народів головною дійовою особою виступає позитивний герой, а разом з ним — його прекрасні піднесені емоції.

Народна пісня — душа українського народу, досягнути яку можна лише через власну душу, через використання її духовних цінностей.

Сила впливу народної пісні на духовний розвиток особистості буде залежати від глибини розкриття художнього образу, від того, чи виникне у дітей в процесі роботи злитне морально-естетичне переживання. Отже, першочерговим завданням процесу роботи з українською народною піснею є формування у школярів навичок сприймання її виражальних засобів.